

Because it is Normative, Stupid!

Over de rol van politieke theorie binnen de politicologie

Roland Pierik¹

ABSTRACT

This article presents a state-of-the-art description of political theory and analyses the role of political theory within the discipline of political science. It starts by describing two dominant approaches within the sub-discipline: conceptual political theory and normative political theory. Secondly it situates political theory as separated from political science in general and from actual political debates. Thirdly it analyses the role of methodology in normative political theory.

I argue that the most important contribution of political theory to political science in general is its emphasis on the fact that politics is first and foremost a normative endeavor and that any political-scientific analysis should always be aware of this normative character.

KEYWORDS: normative political theory, political science, methodology, Rawls

“The history of political theory is not the history of different answers to one and the same question, but the history of a problem more or less constantly changing, whose solution was changing with it.”

R.G. Collingwood (1978)

1. Inleiding

De politicologie is een onderdeel van de maatschappijwetenschappen dat zich voornamelijk bezighoudt met de bestudering van politieke verschijnselen en het openbaar bestuur. Een opvallend kenmerk van de politicologie is dat er niet één ondubbelzinnige definitie van het vakgebied te geven is. Gewoonlijk worden er binnen de politicologie verschillende hoofdstromen onderscheiden: vergelijkende

politicologie, internationale betrekkingen en politieke theorie.² Daarnaast wordt er binnen de politicologie niet een enkele methode gehanteerd. Een belangrijk onderscheid is dat tussen empirisch en normatief onderzoek. De empirische politicologie – voornamelijk vergelijkende politicologie en internationale betrekkingen – richt zich primair op de theoriegestuurde verzameling en analyse van empirische kennis over menselijk gedrag en instituties. Ze heeft als doel te verklaren waarom de dingen zijn zoals ze zijn in de nationale of internationale politiek. Dit empirische onderzoek kan kwalitatief of kwantitatief van aard zijn. De politieke theorie richt zich op theoretische, niet-empirische benaderingen van politieke vraagstukken, zoals conceptuele analyse van centrale en ambigue politieke begrippen en normatieve analyse van fundamentele politieke en maatschappelijke problemen. Binnen de politieke theorie kunnen zowel abstracte als concrete vragen worden gesteld. Wat is een staat? Wat is vrijheid? Hoe kan een samenleving rechtvaardig ingericht worden? Hoe moeten conflicterende grondrechten tegen elkaar worden afgewogen? Wat impliceert het normatieve uitgangspunt dat burgers als gelijken moeten worden behandeld voor overheidsbeleid in de multiculturele samenleving? Hoe moeten enerzijds de veiligheid en anderzijds de privacy van burgers tegen elkaar worden afgewogen in tijden van terrorismedreigingen?

Ondanks het feit dat de politieke theorie institutioneel gewoonlijk goed is ingebed binnen de politicologische discipline en curricula, blijft ze inhoudelijk een vreemde eend in de bijt. Dit is in belangrijke mate het gevolg van de methodologische scheidslijn die loopt tussen de empirische politicologie en de niet-empirische politieke theorie. Een mogelijk gevolg is dat empirisch georiënteerde politicologen meer verwantschap voelen met sociologen of bestuurskundigen, terwijl politiektheoretici meer verwantschap voelen met meer normatief georiënteerde politiekfilosofen en rechtsfilosofen. Daarnaast is de politieke theorie zowel thematisch als methodologisch een weinig eenduidige ‘bastaarddiscipline’ (Dryzek, Honig & Phillips, 2006, 5). Het doel van deze paper is om een *state-of-the-art* beschrijving te geven van de hedendaagse politieke theorie als subdiscipline van de politicologie, waarbij de nadruk ligt op de normatieve politieke theorie. Ik begin in paragraaf 2 met de beschrijving van twee dominante benaderingen binnen deze subdiscipline: conceptuele en normatieve politieke theorie. Daarna situeer ik in paragraaf 3 de politieke theorie ten opzichte van de politicologie in het algemeen en stel ik dat de belangrijkste rol van de politieke theorie haar voortdurende nadruk is op het normatieve karakter van de politiek *en* het politicologische onderzoek. In paragraaf 4 zal ik de politieke theorie onderscheiden van het alledaagse politieke debat en beargumenteren dat de politieke theorie zich onderscheidt door de systematische en methodische manier waarop er wordt nagedacht over de institutionele ordening van de samenleving. Ik zal dit in paragraaf 5 tot 7 verder toelichten door de rol te beschrijven die de methodologie heeft binnen empirisch en normatief politicologisch onderzoek. In de conclude-

rende paragraaf 8 zal ik terugkomen op de relatie tussen politieke theorie en de politicologie in het algemeen.³

2. Conceptuele en normatieve politieke theorie

Een veelgebruikte opdeling binnen de politieke theorie is die tussen conceptuele (of positieve) politieke theorie en normatieve politieke theorie. De conceptuele politieke theorie houdt zich bezig met de verheldering – de conceptuele analyse en kritische reconstructie – van ambigue begrippen en politieke waarden die centraal staan binnen politieke discussies: gelijkheid, vrijheid, macht, democratie, geweld. Bekende voorbeelden zijn het onderzoek naar de betekenis van het begrip ‘vrijheid’ aan de hand van Berlins (1969) onderscheid tussen positieve en negatieve vrijheid, of Pettits (1999) interpretatie van vrijheid als ‘non-domination’. Ook valt te denken aan het werk van Dahl (1956), Lijphart (1968) en Held (1987) over democratie of het werk van Putnam (2000) over burgerschap. Politiek-theoretici hoeven zich niet tot deze conceptuele verheldering te beperken; ze kunnen ook een stap verder gaan en analyseren wat de rol van deze centrale politieke waarden is binnen actuele politieke discussies. Dit brengt ons bij de *normatieve* politieke theorie: de theorievorming over normatieve vraagstukken, met name sociale rechtvaardigheid. De normatieve politieke theorie betoogt waarom een bepaalde politieke waarde – bijvoorbeeld gelijkheid, vrijheid of broederschap – centraal moet staan bij het (her)ontwerpen van politieke instituties of het formuleren van overheidsbeleid. Het klassieke voorbeeld hiervan is het debat over de verzorgingsstaat van midden jaren tachtig van de vorige eeuw: Rawls’ verdediging van de verzorgingsstaat op basis van egalitaire uitgangspunten, Nozicks libertaire alternatief: de minimale nachtwakersstaat op basis van strikt libertaire waarden, en de communitaristen die veel meer nadruk leggen op de rol en waarde van de gemeenschap, en op basis hiervan liberalen bekritisieren om hun individualistische (of zelfs atomistische) benaderingen. Een normatief politiek-theoreticus probeert zijn/haar publiek ervan te overtuigen welke politieke waarde (of meer precies welke conceptie van deze politieke waarde of welke balans tussen verschillende politieke waarden) ten grondslag moet(en) liggen aan politieke instituties, het recht en overheidsbeleid. Primair gaan de discussies over de vraag op welke manier de overheid de baten en de lasten van het samenleven in de politieke gemeenschap rechtvaardig over burgers moet verdelen. Sinds de publicatie van Rawls’ *Theory of Justice* in 1971 is dit onderzoek naar sociale rechtvaardigheid veruit het meest dominante onderzoeksprogramma binnen de politieke theorie. Deze dominantie is zo pregnant dat velen er impliciet – maar ten onrechte – vanuit gaan dat politieke theorie altijd normatief is.⁴

De conceptuele politieke theorie richt zich primair op de reflectie over ambigue begrippen en politieke waarden, zonder daarbij veel aandacht te besteden aan wat deze analyse betekent voor concrete samenlevingen, het ontwerpen van politieke instituties, of overheidsbeleid. De normatieve politieke theorie gaat een stap verder en houdt zich ook bezig met de vraag hoe politieke instituties in concrete samenlevingen eruit zouden zien indien ze gebaseerd zouden zijn op specifieke politieke waarden.⁵

Om verwarring te voorkomen is het goed om de politieke theorie kort te situeren ten opzichte van de politieke filosofie. Er is geen eenduidige of algemeen geaccepteerde manier waarop de politieke theorie en de politieke filosofie op *inhoudelijke* gronden kunnen worden gescheiden. Het informeel meest gebruikte onderscheid is dat politiek-filosofen zijn opgeleid binnen filosofiefaculteiten en politiek-theoretici binnen politicologie.⁶ Maar in de dagelijkse praktijk blijkt er ook geen strikt onderscheid te bestaan: politiek-filosofen en politiek-theoretici bestuderen dezelfde vragen, lezen en publiceren in dezelfde tijdschriften en ontmoeten elkaar op dezelfde conferenties. Het feit dat politiek-filosofen en politiek-theoretici dezelfde vragen bestuderen betekent echter niet dat ze die ook op dezelfde manier analyseren. Politiek-filosofen hebben het vak geleerd in een filosofische context en zijn daardoor ook in aanraking gekomen met vakken als logica, metafysica, taal-filosofie en meta-ethiek. Politiek-theoretici hebben een sociaalwetenschappelijke opleiding gehad en zijn daardoor gevormd door vakken als vergelijkende politicologie, internationale betrekkingen, recht, economie en statistiek. De kans is dus groot dat politiek-filosofen vragen gewoonlijk op een hoger abstractieniveau bestuderen, terwijl politiek-theoretici vaak meer oog zullen hebben voor de concrete politieke en maatschappelijke context. Maar omdat er geen eenduidige of algemeen geaccepteerde discipline scheidt tussen politieke theorie en politieke filosofie bestaat, zal ik hier beide termen als onderling uitwisselbaar gebruiken.

3. Empirische politicologie en politieke theorie

De opdeling van politicologie in de drie hoofdstromen – vergelijkende politicologie, internationale betrekkingen en politieke theorie – is minder eenduidig dan in de introductie werd gesuggereerd. De opdeling is een contaminatie van twee andere opdelingen die elkaar niet wederzijds uitsluiten: een naar domeinen en een naar onderzoeksmethoden. De term ‘internationale betrekkingen’ verwijst naar een specifiek domein binnen de politicologie waarbinnen zowel empirisch, conceptueel als normatief werk wordt verricht. De term ‘vergelijkende politiek’ verwijst zowel naar een domein – de nationale politiek – als naar een methode – (internationaal) vergelijkend en empirisch. De term ‘politieke theorie’ verwijst

naar een methode van onderzoek: binnen de domeinen van nationale en internationale politiek wordt er conceptueel en normatief politiek-theoretisch onderzoek verricht. Empirische politicologie en politieke theorie zijn twee complementaire gebieden die beide noodzakelijk zijn voor een goed begrip van de politiek. Waar empirisch politicologen zich bezighouden met het verzamelen en analyseren van onderzoeksgegevens en het toetsen van hypothesen over politiek gedrag en politieke instituties, analyseren politiek-theoretici centrale politieke concepten en fundamentele normatieve kwesties.

De belangrijkste rol van de politieke theorie binnen de politicologie in het algemeen is dat ze voortdurend benadrukt dat politiek altijd een normatieve bezigheid blijft en dat politicologische analyses dit normatieve karakter nooit uit het oog mogen verliezen. Als gevolg van de toenemende nadruk op de empirische methode en de opkomst van het behaviorisme sinds de jaren 1950 is de politicologie ‘verwetenschappelijkt’ en ligt de nadruk steeds meer op ‘robuuste’ kennis. De nadruk op onderzoeksmethoden in de empirische politicologie – met name bij grootschalig kwantitatief onderzoek – geeft soms de indruk dat politicologen meer aandacht hebben voor *hoe* dingen worden onderzocht dan voor *wat* precies wordt onderzocht, of waarom wat onderzocht wordt politicologisch of maatschappelijk zo belangrijk is (Swift & White, 2008, 62). Als een politicoloog echter stelt wars te zijn van ideologie en alleen geïnteresseerd te zijn in de vraag naar *wat werkt*, moeten we ons altijd afvragen: *wat werkt voor wie?* Neem bijvoorbeeld de vraag of de overheid topinkomens van *captains of industry* moet belasten met een extra topbelasting. Is dit een op afgunst gebaseerde en niet-legitieme ingreep in het vrije spel van vraag en aanbod in de arbeidsmarkt? Of is dit een te rechtvaardigen ingreep om onmatige zelfverrijking en te grote ongelijkheden in de samenleving tegen te gaan? Deze vraag is niet louter op basis van empirische feiten te beantwoorden. Zelfs een enorme stapel empirische gegevens over de werking van de arbeidsmarkt en de *work-leisure* preferenties van burgers maakt het onmogelijk om de sprong van ‘is’ naar ‘ought’ te maken.

Met name binnen politicologische analyses blijft een voortdurende alertheid voor normatieve aspecten van (empirische) onderzoekskwesties van belang omdat ‘feiten’ en ‘waarden’ nooit geheel gescheiden kunnen worden. Om feiten te beschrijven hebben we taal nodig, en taal is nooit neutraal maar altijd waardegeladen (Lock, 1993, 126-127). Veel centrale begrippen in de politiek en in de politicologie – gelijkheid, vrijheid, democratie, macht, geweld – zijn niet objectief of neutraal te definiëren, en dit is een belangrijke overweging bij het operationaliseren van begrippen en waarden voor empirisch onderzoek. Spreken we over *radicaal* rechtse partijen – dat wil zeggen antiliberaal-democratische partijen – of over *extreem* rechtse partijen – antidemocratische partijen? In verschillende kiezersonderzoeken worden voortdurend vragen gesteld over ‘politiek vertrouwen,’ ‘politiek cynisme’ en ‘euroscepticisme’ maar wat betekenen deze termen nu precies? Het is de taak

van de politieke theorie om het normatieve karakter van concepten, de politieke en politicologische theorieën te expliciteren. Daarnaast bestudeert de normatieve politieke theorie het meest ‘politieke’ in de politiek: de politieke waarden en normatieve argumenten op basis waarvan de baten en lasten van het samenleven in de politieke gemeenschap zouden moeten worden verdeeld. Enerzijds past dit het minst binnen het verwetenschappelijkte zelfbeeld van hedendaagse politicologen, omdat het geen verifieerbare kennis oplevert. Anderzijds, omdat deze verdeling van baten en lasten van de coöperatie in een politieke gemeenschap wellicht het wezenskenmerk van de politiek is, kan de politicologie het zich niet veroorloven dit te negeren. Omdat deze normatieve politieke theorie thematisch en methodologisch het verst afstaat van de politicologie in het algemeen, zal ik me in de rest van dit artikel vooral hierop richten.

4. Normatieve politieke theorie en het alledaagse politieke debat

Binnen de normatieve politieke theorie worden uitspraken gedaan over hoe een bepaalde situatie zou moeten zijn. Bijvoorbeeld: dient de overheid een maximum te bepalen voor de topinkomens of moet de bepaling van deze inkomens aan de markt worden overgelaten? Mag de overheid het dragen van hoofddoeken of burka’s verbieden op scholen, in rechtbanken of in het openbare leven in het algemeen? Veel mensen hebben hierover wel een standpunt en dat is zoals het in een democratie hoort. In een democratie wordt iedere burger immers geacht op basis van deze overtuigingen te stemmen bij verkiezingen. Maar niet elke mening is automatisch een interessante politiek-theoretische positie. Ook politieke partijen nemen gewoonlijk een positie in binnen zulke discussies – dat is hun kenmerkende rol in het politieke systeem – maar hun standpunten zijn evenmin automatisch interessante politiek-theoretische posities. De vraag is dan: als politieke theorie en het alledaagse politieke debat zich met dezelfde thema’s en vragen bezighouden, wat is dan het onderscheid tussen beide?

Het belangrijkste onderscheid is dat beide verschillende doelen nastreven. Het doel van politici is verkiezingen te winnen, het doel van politiek-theoretici is kennis te vergaren en dingen te begrijpen. Dit verschil verklaart waarom dezelfde thema’s en vragen op heel verschillende manieren behandeld worden. De politieke theorie wordt gekenmerkt door de systematische en methodische manier waarop er wordt nagedacht over de institutionele ordening van de samenleving. In het politieke debat ligt de nadruk vaak op concrete problemen of incidenten en overheersen haalbaarheidsoverwegingen en kortetermijnoverwegingen. Het beleid dat

daaruit voortvloeit is dan ook vaak vrij ad hoc. De meerwaarde van politieke theorie ten opzichte van het debat is dat er voorbij die incidenten en korte termijn ook naar de meer structurele dimensies wordt gekeken. Binnen de politieke theorie wordt gepoogd om tot een samenhangend, goed gefundeerd doordenken van politieke orderingsvraagstukken te komen. Dit vergroot ten eerste de kans dat politiek-theoretische oordelen beter doordacht zijn dan de meningen die gewoonlijk met de borreltafel vereenzelvigd worden. Op deze manier kan de politieke theorie een bijdrage leveren aan de inhoudelijke kwaliteit van het politieke debat, door het naar een hoger niveau te tillen.

De verschillen in doelstelling van de politiek en de politieke theorie werken door in het verschil in karakter van de gevoerde debatten. Verkiezingsdebatten laten zien dat politici voortdurend op hun hoede moeten zijn. Gedrag dat binnen politiek-theoretische debatten normaal of zelfs gewenst is, wordt binnen politieke debatten genadeloos afgestraft: fouten toegeven, erkennen dat de tegenstander een goed punt heeft of aangeven van gedachten veranderd te zijn – denk aan het flip-flop-verwijt aan John Kerry of het draaikont-verwijt aan Wouter Bos. Voor politici is het vaak strategisch noodzakelijk om met risicoarme terminologie te werken – ‘gemeenschap’ en ‘rechtvaardigheid’ – zonder deze termen veel concrete inhoud te geven. Ook is het onhandig om de normatieve uitgangspunten heel nadrukkelijk te etaleren of om te expliciet aan te geven dat voorstellen ook negatieve effecten kunnen hebben – uitbreidingen van voorzieningen voor de ene groep impliceren vaak een belastingverhoging voor een andere groep. Ten slotte moeten politici zich vooral op de korte termijn richten, omdat zij hun herverkiezing bij de volgende verkiezingen voortdurend in het achterhoofd moeten houden. Politiek-theoretici kunnen zich veel makkelijker richten op de lange termijn. Zoals Rawls het ooit zo mooi samenvatte: “the politician looks to the next election, the statesman to the next generation. It is the task of the [political theorist] to articulate and express the permanent conditions and the real interests of a well-ordered society” (Rawls, 1999b, 97). De politiek is de kunst van het haalbare – de speelruimte van politici binnen een democratie is beperkt door de overtuigingen en waarden van burgers. Politiek-theoretici worden hierdoor niet beperkt, integendeel. De politieke theorie kan de waarden en overtuigingen van burgers juist beïnvloeden. In een veelgeciteerde passage noemt Rawls de politieke theorie ‘realistisch utopisch’ omdat ze “extends what are ordinarily thought of as the limits of practical political possibility” (Rawls, 1999b, 6). Daarnaast kan ze overtuigingen beïnvloeden door aan te tonen dat verschillende, tegelijkertijd aangehangen overtuigingen inconsistent met elkaar zijn (Swift & White, 2008, 67). Natuurlijk is dit een proces van lange adem: het heeft bijna een eeuw geduurd voordat de argumenten uit Mills *On Liberty* doorsijpelden in de wetgeving over homoseksualiteit. Maar dit soort ideeën zullen nooit door de politiek en door het grote publiek worden opgepikt indien die niet eerst expliciet geformuleerd zijn.

Kortom, de context van politieke debatten maakt dat een politicus zich strategisch moet gedragen en lang niet altijd het achterste van zijn tong kan laten zien. Politiek-theoretici functioneren in een context waarin het veel meer gaat om de inhoud van argumenten:

“Political theorists, by contrast [to politicians], hate it when things are unclear and will harass one another until vagueness is dispelled. They accept the necessity of difficult choices, or of concluding that policies may be justified that make some people worse off – perhaps much worse off – than they might otherwise be. They understand that intellectual progress is achieved not by easy repetitious exposure of the weak bits of their opponents’ arguments but by painful and productive engagement with cogent criticism. Being committed to the pursuit of truth, they are happy (well, prepared) to change their minds, and to admit to changing their minds, when somebody shows them they were wrong” (Swift & White, 2008, 64-65).

Politici worden primair afgerekend op de haalbaarheid van voorstellen; politiektheoretici vooral op de consistentie en originaliteit. Hoewel Swift & White de (ideaaltypische) vorm van het politiek-theoretische debat goed weergeven, moeten hier de tegenstellingen niet te veel worden opgeblazen. In de ene beschrijving is de politiek-theoreticus de nobele held die alleen aandacht heeft voor precisie en rigoureuze argumentatie, terwijl de politicus een onbetrouwbare opportunist is die alleen verkiezingen wil winnen. Maar deze tegenstelling valt ook om te draaien. De politiek-theoreticus is een navelstaarder die oneindig blijft doordiscussiëren, alsmaar in conceptuele debatten blijft hangen en nooit verantwoordelijkheid wil nemen. De politicus is daarentegen bereid de nek uit te steken, het gevecht aan te gaan voor een betere wereld, en om, indien de situatie erom vraagt, moeilijke keuzes te maken, zelfs op basis van zeer beperkte informatie.⁷

De eisen die aan een goede politicus worden gesteld zijn niet automatisch dezelfde eisen als die aan een goede politiek-theoreticus worden gesteld en andersom (Swift & White, 2008). Het strategische gedrag van politici is wellicht noodzakelijk om te overleven in gepolariseerde politieke debatten. En wellicht vereist de politieke realiteit dat er soms beslissingen worden genomen op basis van beperkte informatie. Hierdoor liggen er wel allerlei problemen op de loer: argumentatiefouten, gezagsargumenten, drogredenen, te grote stappen in de redenering, overhaaste generalisaties of dubbelzinnig gebruikte begrippen. Op tal van manieren kunnen we in redeneringen fouten maken. Het overmatig reageren van politici op incidenten vergroot de kans op overhaaste generalisaties en als gevolg daarvan op onvoldoende doordachte maatregelen.

Een politiek-theoreticus functioneert “under conditions favorable to the exercise of the sense of justice, and therefore in circumstances where the more common ex-

cuses and explanations for making a mistake do not obtain” (Rawls, 1999a, 42). De politiek-theoreticus staat niet onder de tijdsdruk en in de publieke schijnwerpers die het leven van politici zo hectisch maken. Dit maakt dat de condities waarin politiek-theoretici werken de kans vergroten dat ze tot weloverwogen oordelen komen.⁸

5. De rol van methodologie binnen empirische politicologie en politieke theorie

De politieke theorie onderscheidt zich vooral van het alledaagse politieke debat doordat ze vooral een kennisdoel nastreeft en door de systematische en methodische manier waarop er wordt nagedacht over de institutionele ordening van de samenleving. Deze nadruk binnen de politieke theorie op methodologie zal sommige empirisch politicologen misschien verbazen. Ten eerste bestaat er binnen de politieke theorie minder nadruk op methodologie dan binnen de empirische politicologie, waar de methodologie als zodanig zelfs de rol van een zelfstandige subdiscipline heeft opgeëist.⁹ Ten tweede is het binnen de politieke theorie minder evident hoe het theoretische kaf van het koren kan worden gescheiden. Waar de empirische politicologie zich concentreert op het toetsen van theorieën aan de hand van waarneembare verschijnselen, bestaat er geen normatief equivalent van waarneembare verschijnselen dat ons in staat stelt politieke theorieën principieel te verwerpen. Op deze manier is politieke theorie uitgesloten van het binnen de empirische politicologie zo essentiële spel van *conjecture and refutation*, volgens velen de enige manier waarop accumulatieve groei van wetenschappelijke kennis mogelijk is (vgl. Popper, 1972). Waar empirische wetenschappers alert worden gehouden door de voortdurende mogelijkheid van verwerping van hun theorie, lijkt het alsof politiek-theoretici luchtkastelen kunnen blijven bouwen zonder een reëel gevaar van ontmaskering te lopen (McDermott, 2008, 17).

Het is zinloos om dit onderscheid tussen empirische politicologie en politieke theorie te ontkennen maar het moet ook weer niet worden overdreven. Sommigen presenteren een categorische tegenstelling tussen een keiharde *meten is weten* empirische politicologie en een slechts op ideologische intuïties gebaseerde politieke theorie. Deze tegenstelling is onhoudbaar, omdat ook de empirische wetenschap uiteindelijk evenzeer op intuïties gebaseerd blijft. Hoe weten we immers dat wat we waarnemen ook correspondeert met wat in de werkelijkheid gebeurt? Empirische toetsing onderstelt een betrouwbare manier van observeren van de werkelijkheid en:

“Scientists build theories based on their beliefs about the empirical world, beliefs that are ultimately grounded in the evidence of their senses. When it

comes time to test those theories, what do they test them against? More of their empirical beliefs. The evidence they gather, the experiments they conduct, all of it is based on the evidence of their senses, the only connection creatures like us have with the external world” (McDermott, 2008, 19).

Alleen al het feit dat de subdiscipline ‘methodologie’ zo dominant is binnen de empirische politicologie, geeft aan dat observeren geen probleemloze bezigheid is en empirische ‘feiten’ minder onomstreden zijn dan hun naam doet vermoeden. Voor buitenstaanders lijkt het misschien alsof empirische wetenschappers een harmonieuze gemeenschap vormen van methodologisch gelijkgezinden die gezamenlijk op zoek zijn naar ‘de waarheid’. Discussies over de validiteit en interpretatie van onderzoeksuitkomsten kunnen echter even bitter zijn als discussies over normatieve benaderingen binnen de politieke theorie (McDermott, 2008, 24). Bovendien wordt in het bovenstaande betoog het begrip ‘toetsing’ ten onrechte gereduceerd tot *empirische* toetsing. Er zijn echter ook andere vormen van toetsing mogelijk. Het is onzinnig om logische bewijzen of normatieve uitgangspunten empirisch te toetsen, maar dit betekent niet dat normatieve theorieën ontoetsbaar zijn. We kunnen bijvoorbeeld beredeneren wat de implicatie zou zijn van het invoeren van Rawls’ verschilprincipe voor de Nederlandse of Belgische sociale zekerheid, en in hoeverre deze uitkomst overeenkomt met onze normatieve intuïties over wat een rechtvaardige samenleving is.

Deze argumenten moeten ook weer niet leiden tot de (even onzinnige) conclusie dat er geen onderscheid is tussen empirische politicologie en politieke theorie. Een eerste verschil betreft de robuustheid van de onderzoeksresultaten zoals bereikt in de empirische en normatieve wetenschap. Dit verschil is echter eerder gradueel dan categorisch. De essentie van het verschil tussen beide benaderingen ligt in het onderscheid tussen ‘is’ en ‘ought’.¹⁰ Als er in een empirische theorie een verschil wordt ontdekt tussen wat de theorie voorspelt en wat in de werkelijkheid wordt waargenomen, dan zal geconcludeerd moeten worden dat er iets mis is met de theorie – of met de observatie van de werkelijkheid. Als er bij een normatieve theorie een verschil wordt ontdekt tussen wat de theorie voorschrijft en wat er in de werkelijkheid wordt waargenomen, dan zal hieruit in eerste instantie worden geconcludeerd dat er met de werkelijkheid iets mis is: de samenleving is onrechtvaardig of haar politieke instituties voldoen niet aan bepaalde in de theorie geformuleerde (normatieve) vereisten.¹¹

6. Normatief onderzoek en normatieve methodologie

In tegenstelling tot de empirische politicologie, waar methodologie zelfs de rol van zelfstandige subdiscipline heeft verworven, is methodologie binnen de politieke

theorie minder nadrukkelijk aanwezig. Een belangrijke reden is dat de politieke theorie minder genormaliseerd is, dat wil zeggen dat er niet één set van paradigma-tische vragen is die de discipline coherentie geeft (Kelly, 2006, 50). Het ontbreken van zo'n eenheid verkleint de kans op de ontwikkeling van een eenduidige methodologie. Of zoals de redacteuren van *The Oxford Handbook of Political Theory* schrijven: "political theory is an unapologetically mongrel sub-discipline, with no dominant methodology or approach" (Dryzek, Honig & Phillips, 2006, 5). Maar dit alles neemt niet weg dat ook binnen de politieke theorie methodologische vragen van belang zijn. Het is niet de keuze tussen al dan niet een methode hanteren; het is meer de keuze tussen nadenken over de methode of ongerefleeteerd aan het onderzoeken te slaan (Leopold & Stears, 2008, 2). Ook binnen de politieke theorie vallen methodologische overwegingen te herkennen. Aan de ene kant zijn er meer algemene methoden, die expliciet tot doel hebben om mogelijke fouten in het redeneren tegen te gaan en om argumentaties zo transparant mogelijk te maken. Een politiek-theoreticus wordt geacht de normatieve uitgangspunten waarop hij/zij zich baseert expliciet te formuleren, de gebruikte concepten precies te formuleren en in overeenstemming met de spelregels van de logica voor een geldige redenering te zorgen. Een argumentatie dient ook transparant te zijn, zodat mogelijke rede-neerfouten niet verstopt zijn in ondoorgroendelijk taalgebruik of redeneringen.

Binnen de normatieve politieke theorie zijn er aanvullende methodologische overwegingen die sterk samenhangen met haar normatieve karakter. Vaak wordt een normatieve stellingname bepaald – of op zijn minst ingekleurd – door eigenbelang. Dit is niet per se kwaadwillendheid maar eerder een voor de hand liggend psychologisch mechanisme. Je kunt je het beste inleven in je eigen positie en belangen en daarom zullen mensen geneigd zijn politieke stellingnamen te omarmen die het meest met de eigen belangen overeenkomen. Wat voor eigenbelang geldt, geldt ook voor de eigen vooroordelen – het is moeilijk om daarvan afstand te nemen en de politiek-theoretische stellingname daardoor niet beïnvloed te laten worden. Het vertekeningmechanisme is algemener. Niemand is in staat zich volledig los te maken van de eigen godsdienstige, culturele, sociale en seksuele identiteit. Kan een man zich werkelijk voorstellen wat het is om zwanger te zijn en een kind te baren en hoe zoiets je leven ingrijpend kan veranderen? Kan iemand die geboren en getogen is in een welgestelde, erudiete familie in de professorenwijk zich voorstellen wat het is om op te groeien als tweede-generatie immigrant uit Marokko op een zwarte school in een 'slechte' wijk en systematisch te worden geconfronteerd met expliciete of impliciete vormen van discriminatie? En als dat niet zo is, hoe kunnen we dan zorgen dat in een politieke analyse aan die verschillende perspectieven in gelijke mate recht wordt gedaan?

Binnen de normatieve politieke theorie is er een veelgebruikte methode om de invloed van vooroordelen tegen te gaan.¹² Gewoonlijk worden normatieve vragen in twee relatief van elkaar losstaande stappen beantwoord. In de eerste, ideaal

theoretische stap worden op basis van morele intuïties min of meer alomvattende theorieën geformuleerd en opgesteld, zonder dat daarbij noodzakelijk veel aandacht wordt gegeven aan wat deze theorieën impliceren voor concrete samenlevingen of het beleid van de overheid daarbinnen. Het meest dominante voorbeeld van zo'n samenhangende politiek-filosofische theorie is Rawls' *Justice as Fairness* – bestaande uit drie boeken: *A Theory of Justice* (1999a), *Political Liberalism* (1993) en *Justice as Fairness: A Restatement* (2001). In de tweede, meer toegepaste stap kunnen deze principes – in combinatie met empirische kennis over hoe concrete samenlevingen functioneren – worden gebruikt voor concrete aanbevelingen. Deze betreffen beleid en institutionele aanpassingen voor reële samenlevingen of groepen van samenlevingen, bijvoorbeeld liberaal-democratische rechtsstaten.¹³ Toegepaste politieke theorie moet uitmonden in concrete aanbevelingen die behulpzaam zijn bij het aanpassen van de huidige situatie naar een meer rechtvaardige samenleving. Kenmerkend voor toegepast politiek-theoretisch onderzoek is in ieder geval dat er een relatie wordt gelegd tussen abstracte normatieve principes van rechtvaardigheid en concrete normatieve ordeningsvraagstukken in bestaande samenlevingen.¹⁴

Deze opdeling tussen ideaaltheorie en toegepaste theorie heeft als eerste doel de zo gewenste onpartijdigheid zoveel mogelijk te garanderen. De principes die worden geformuleerd in de ideaaltheoretische context dienen als kritische maatstaf om de belangrijke instituties van reëel bestaande samenlevingen te evalueren en zij kunnen fungeren als basis voor alternatieve instituties. Men dient wel de nodige distantie ten opzichte van de eigen samenleving te nemen om zulke kritische maatstaven te kunnen formuleren: “We need somehow to imagine ourselves out of our social embeddedness. We need a standpoint that has as little as possible of our society's structure built into it” (Fullinwider, 1995, 497-498). Dit is de reden waarom politiek-theoretici vaak met ideaaltheoretische gedachteconstructies komen, bijvoorbeeld Rawls' *original position* met de sluier van onwetendheid, of Dworkin's groep van schipbreukelingen die op een onbewoond eiland aanspoelen en een nieuwe samenleving met bijbehorende instituties moeten opzetten (Rawls, 1999a; Dworkin, 2000).

Naast deze methodologische rechtvaardiging is er nog een praktische: we kunnen niet alle vragen van de rechtvaardigheid binnen complexe en dynamische samenlevingen in één keer beantwoorden. Het formuleren van principes van rechtvaardigheid voor een samenleving als geheel – Rawls' doel – is zo'n gigantische opdracht, dat bepaalde abstracties onvermijdelijk zijn. Deze abstracties zijn niet alleen te betreuren onvermijdbaarheden. Net zoals landkaarten juist overzichtelijk zijn omdat allerlei details zijn weggeabstraheerd, zo zijn ideaaltheoretische abstracties gerechtvaardigd “because they enable us to focus on certain main questions free from distracting details” (Rawls, 1993, 12). In deze zin heeft de methodologie een vergelijkbare rol binnen empirisch en normatief onderzoek. Binnen de

empirische politicologie heeft ze als doel bij te dragen tot objectiviteit, het vergaren van ware kennis; binnen de politieke theorie heeft ze als doel bij te dragen aan onbevooroordeelde normatieve oordelen. Maar dit kunnen nooit objectieve oordelen zijn, hoogstens ‘transparant-partijdige oordelen’. Het beginpunt blijft immers altijd de normatieve waarde waarop de theorie gebaseerd is, zoals vrijheid of gelijkheid. Het doel is de argumentatie van de normatieve uitgangspunten naar principes van rechtvaardigheid zo transparant mogelijk te maken. Rawls’ *Theory of Justice* is dus geen objectieve verdediging van de verzorgingsstaat, omdat ze eerst en vooral gegrond is in Rawls’ egalitaire uitgangspunt. Tegelijkertijd blijft *A Theory of Justice* een schoolvoorbeeld van hoe zo’n argumentatieve uitwerking eruit zou moeten zien. De zorgvuldige betoogtrant van Rawls is een belangrijke reden waarom zijn werk nog steeds zo dominant is in de politieke theorie. Het gaf velen de mogelijkheid om hierop voort te bouwen en anderen duidelijke aanknopingspunten om zich er juist expliciet tegen af te zetten (Van der Burg & Pierik, 2003).

7. Ideaaltheorie en toegepaste theorie

Hoewel deze opdeling tussen ideaaltheorie en toegepaste theorie dominant is binnen de analytische politieke theorie, is ze zeer zeker niet onomstreden. Communitaristen wijzen haar radicaal van de hand en stellen dat ze overbodig en ongewenst is. In een impliciete maar onmiskenbare verwijzing naar Rawls’ werk stelt Walzer: “My argument is radically particularist. I don’t claim to have achieved any great distance from the social world in which I live” (Walzer, 1983, xiv). Volgens hem brengen tegenfeitelijke gedachteconstructies als Rawls’ sluier van onwetendheid ons op het verkeerde spoor: “Justice and equality can conceivably be worked out as philosophical artifacts, but a just or egalitarian society cannot be” (Walzer, 1983, xiv). Recent valt er in de politiek-theoretische literatuur een ontwikkeling waar te nemen waarbij auteurs, die in principe het belang van de ideaaltheoretische tweedeling wel erkennen, zich afvragen of er in hedendaagse discussies niet te veel nadruk is komen te liggen op ideaaltheoretische analyses, terwijl de praktische uitwerking hiervan voor actuele politieke discussies uit het oog verloren is.¹⁵ De publicatie van Rawls’ *Theory of Justice* leverde in de jaren tachtig van de vorige eeuw nog een breed gelezen filosofische discussie op, waarbij vanuit verschillende waarden over rechtvaardigheid werd gediscussieerd – inclusief libertairen als Nozick en communitaristen als Walzer, Sandel en Taylor. Een decennium later is deze brede discussie echter vernauwd naar een relatief in zichzelf gekeerd debat tussen liberaal-egalitaristen over herverdeling binnen de verzorgingsstaat (Pierik, 2007). Ronald Dworkin verdedigt *equality of resources*, Richard Arneson verdedigt *equality of opportunity for welfare* (1989, 2000) en G.A. Cohen verdedigt *equality*

of access to advantages (1989). Dit heeft een filosofisch scherpzinnige discussie opgeleverd die tot de dag van vandaag intensief wordt gevoerd. Maar het is bij voorbaat niet duidelijk in hoeverre deze verschillende theorieën ook daadwerkelijk verschillende aanbevelingen zouden doen in concrete politieke discussies, bijvoorbeeld over de verzorgingsstaat. Problematischer is dat deze ideaaltheoretische analyses zover losgezongen zijn van actuele politieke discussies dat ze hiervoor in zeker opzicht irrelevant zijn geworden. Kenmerkend is dat debatten niet gaan over concrete politieke vraagstukken maar over geconstrueerde voorbeelden die soms erg gekunsteld overkomen. Sam Scheffler vraagt zich daarom af waarom binnen dit debat, dat de politieke theorie lange tijd heeft gedomineerd, helemaal geen aandacht wordt besteed aan belangrijke politieke discussies in hedendaagse samenlevingen, bijvoorbeeld over het multiculturalisme (Scheffler, 2003, 38; voor vergelijkbare kritiek, zie: Anderson, 1999).

In zekere zin ben ik het met deze kritiek eens: sinds het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben ideaaltheoretische discussies te veel de overhand gehad binnen de politieke theorie. De nadruk op de formulering van algemene rechtvaardigheidsprincipes, zonder aandacht voor hoe deze in concrete samenlevingen kunnen worden geïmplementeerd, valt ten prooi aan wat Allen Buchanan (2004, 23) “the lack of institutional focus” noemt:

“The simple but neglected point is that one cannot go from a moral argument for the soundness of a particular course of action in a single (usually highly idealized) type of case to a general principle that is suitable for institutionalization. Institutions matter, and if moral principles provide guidance for institutional reform, they must take institutions seriously”.

Hoewel het formuleren van algemene en abstracte principes van rechtvaardigheid een belangrijke stap is binnen de politieke theorie, is het slechts een eerste stap. Deze moet worden aangevuld met toegepast politiek-theoretisch onderzoek, dat abstracte politiek-filosofische theorieën als normatief uitgangspunt gebruikt om uitspraken te doen over concrete vragen van rechtvaardigheid in bestaande samenlevingen. De politiek-theoretische implementatie van abstracte principes in praktische aanbevelingen voor concrete samenlevingen is zeker niet triviaal of vanzelfsprekend. Het geheel van regels, instituties en beleid dat op basis van een liberaal concept van rechtvaardigheid wordt voorgesteld zal anders zijn in Nederland dan in Zweden, het Verenigd Koninkrijk of Italië. Ten eerste vereist zo’n vertaalslag veel intellectueel denkwerk en creativiteit, omdat op een juiste manier een brug moet worden geslagen tussen de normatieve en de reële wereld. Ten tweede vereist zo’n politiek-theoretische vertaalslag een goede kennis van zowel de gebruikte politiek-filosofische theorieën als de relevante sociaalwetenschappelijke kennis over de institutionele, historische en politieke context waarin deze theorieën worden

toegepast. En aangezien samenlevingen en normatieve vragen voortdurend veranderen, is ook de politieke theorie een dynamisch gebied (vgl. het openingscitaat van Collingwood).

Politieke theorie die zich beperkt tot ideaaltheoretische analyses zonder aandacht voor wat deze betekenen voor concrete samenlevingen, loopt het risico om een irrelevante *l'art-pour-l'art* gedachte-exercitie te worden. Immers wat is haar relevantie als *normatieve* theorie als er geen aanwijzingen voor concrete samenlevingen uit af te leiden zijn? Zoals we eerder zagen is Rawls een voorstander van de ideaaltheoretische methode:

“The reason for beginning with ideal theory is that it provides, I believe, the only basis for the systematic grasp of these more pressing problems [of institutional design for actual societies]”. ... “At least I shall assume that a deeper understanding can be gained in no other way, and that the nature and aims of a perfectly just society is the fundamental part of a theory of justice” (1999a, 8).

Maar Rawls ziet ideaaltheorie niet als doel op zich, integendeel, haar belang is:

“[to provide] guidance in thinking about nonideal theory, and so about difficult cases how to deal with existing injustices. It should also help to clarify the goal of reform and to identify which wrongs are more grievous and hence more urgent to correct” (2001, 13).

Recent is er wel een kentering gekomen in de hierboven beschreven ontwikkeling. Verschillende auteurs hebben de hegemoniale positie van ideaaltheorie, zonder veel aandacht voor concrete uitwerkingen, ter discussie gesteld. Ingrid Robeyns (2008, 362) stelt bijvoorbeeld:

“We have to ask whether the professional culture... and the incentive structures in academic institutions, including the reputations of journals and implicit and explicit value judgments about different kinds of theory... steer us disproportionately into the direction of ideal theory”.

Daarnaast is er in de laatste jaren veel meer toegepast werk gepubliceerd, waarbij expliciet of impliciet wordt voortgebouwd op de inzichten uit ideaaltheoretische analyses in discussies over de problemen van plurale en multiculturele samenlevingen (Kymlicka, 1995; Young, 2001; Phillips, 2004; Pierik, 2006; Pierik & Robeyns, 2007). Tevens is er interessant werk verschenen over globale rechtvaardigheid dat zijn wortels diep in de rawlsiaanse politieke theorie heeft (Pogge, 2007; Young, 2005; Wenar, 2008).¹⁶

8. Politicologie en politieke theorie: een conclusie

In de voorgaande paragrafen heb ik de politieke theorie vooral als losstaande discipline beschreven. In deze conclusie wil ik terug naar de relatie tussen dit politiektheoretisch onderzoek en de politicologie in het algemeen. In de inleiding stelde ik dat de empirische politicologie en politieke theorie complementaire benaderingen zijn en dat beide noodzakelijk zijn voor een goed begrip van de politiek. Anderzijds werd geconstateerd dat er een methodologische scheidslijn loopt tussen enerzijds de normatief georiënteerde politieke theorie en anderzijds de meer empirisch gerichte politicologie. Hoe kan deze methodologische scheidslijn worden beslecht? De politieke theorie kan een belangrijke bijdrage leveren aan de constructie, analyse en beoordeling van politicologische theorieën door het voortdurend aan de orde stellen van normatieve aspecten: impliciete vooronderstellingen, waardegeladen concepten en definities, of een onbewuste focus in empirisch onderzoek op een bepaald thema, waardoor andere relevante aspecten buiten beeld blijven. De conceptuele politieke theorie ligt daarom het meest voor de hand als ondersteunende subdiscipline voor de politicologie. Politieke concepten zijn vaak omstreden en/of ambigu en kunnen pas empirisch worden onderzocht indien ze correct geoperationaliseerd zijn. De conceptuele politieke theorie is bij uitstek geëquipeerd voor deze taak en theoretici als Robert Dahl, David Held en Robert Putnam zijn daarom geen onbekenden binnen de empirische politicologie. De bijdrage van de normatieve politieke theorie is op het eerste gezicht minder evident. Maar zoals ik al eerder aangaf, analyseert de normatieve politieke theorie het meest politieke in de politiek: de verdeling van baten en lasten van de coöperatie tussen burgers in een politieke gemeenschap. Aangezien dit een van de wezenskenmerken van de politiek is, is de analyse van dit normatieve proces een essentieel element van de politicologie.

Op deze manier levert de politieke theorie een essentiële bijdrage aan het politicologische onderwijscurriculum. Een belangrijke rol van de politieke theorie binnen het curriculum is toekomstige politicologen ervan bewust maken dat concepten in de theorievorming en indicatoren in het empirisch onderzoek nimmer neutraal zijn en dat onderzoekers zich van deze waardegeladenheid voortdurend bewust moeten zijn. Binnen het politicologieonderwijs is aandacht voor politieke theorie onmisbaar om studenten – ook degenen die uiteindelijk een empirische specialisatie kiezen – ervan te doordringen dat de politiek en haar bestudering normatieve activiteiten zijn.

Voor het politicologisch onderzoek geldt dat de samenwerking tussen empirisch politicologen en politiek-theoretici een *interdisciplinaire* samenwerking is, met alle spraakverwarring en misverstanden van dien. Naarmate onderzoekers een meer pluralistische opvatting aanhangen over wat politicologie is en over de politicologische methode, zal deze samenwerking over de disciplinaire grenzen heen mak-

kelijker gaan. Beide subdisciplines zijn onderaannemers in een groter project: het genereren van complementaire (empirische en normatieve) kennis over de politiek. Complementariteit kan alleen tot synergie leiden als wetenschappers aan beide zijden van de empirisch/normatieve scheidingslijn actief proberen om over de discipline grenzen heen samen te werken.

Noten

1. Ik dank Rutger Claassen, Sarah de Lange, Matthieu Kerbosch, Bob Lieshout, Ingrid Robeyns, Stefan Rummens, Wibren van der Burg, Erik Voeten, mijn oud-collega's van de Nijmeegse politicologiefaculteit en een anonieme referent voor dit tijdschrift voor hun commentaar op eerdere versies.
2. Naast deze drie worden soms nog andere subdisciplines genoemd: politieke psychologie, politieke economie, politieke communicatie.
3. Een voorbehoud is van belang: in deze tekst richt ik me primair op de hedendaagse analytische politieke theorie, grofweg gezegd, de politieke theorie die voortgekomen is uit het debat dat is gestart door de publicatie van Rawls' *Theory of Justice* in 1971.
4. Paul Kelly (2006: 50) noemt dit "the baleful influence of Rawls: the creation of a generation of scholars who think that the problems of justice exhaust the scope of political theory".
5. Opvallend is hoe verschillende handboeken verschillend omgaan met de verhouding tussen conceptuele en normatieve politieke theorie. Adam Swifts *Political Philosophy: A Beginner's Guide for Students and Politicians* (2001) en Will Kymlicka's *Contemporary Political Philosophy* (2002) behandelen vrijwel uitsluitend normatieve politieke theorieën, terwijl McKinnons *Issues in Political Theory* (2008) de politieke theorie in brede (normatieve en conceptuele) zin bespreekt.
6. De standaardgrap is dat politiek-filosofen politiek-theoretici zijn die binnen filosofiefaculteiten werken en dat politiek-theoretici politiek-filosofen zijn die binnen politicologiefaculteiten zijn aangesteld (Kelly, 2006, 47).
7. Een sprekend – maar wellicht zwaar geromantiseerd – beeld van politici in actie geeft de film *Thirteen Days* (2000) waarin goed te zien is hoe de regering-Kennedy in de Cuba-crisis van oktober 1962, op de rand van een kernoorlog, moeilijke en verstrekkende keuzes moest maken op basis van zeer beperkte informatie.

8. Aan de andere kant zijn wetenschappers ook niet gevrijwaard van publicatiedruk die de kans op weloverwogen oordelen misschien weer onder druk zet. Ook geldt dat als iemand veel heeft geïnvesteerd in een theorie – jaren, zo niet de gehele carrière – deze wetenschapper niet geneigd zal zijn deze theorie makkelijk terzijde te schuiven.
9. Met name de kwantitatieve empirische politicologie wordt door methodologische debatten gedomineerd.
10. Hoewel het is/ought-onderscheid veel wordt gebruikt, is het niet onomstreden. Het onderscheid wordt bijvoorbeeld ontkend door moreel realisten, die stellen dat morele uitspraken al dan niet overeenkomen met a priori en onafhankelijk geldende morele feiten. Morele claims zijn dan ‘waar’ als ze op juiste morele feiten zijn gebaseerd. Maar dit zijn meta-ethische debatten waarvan de uitkomsten geen invloed hebben op meer algemene discussies binnen de politieke theorie.
11. Ook voor politiek-theoretici kan zo’n discrepantie tussen normatieve theorie en werkelijkheid aanleiding geven tot het herformuleren van de geformuleerde theorie. Zie voetnoot 14 voor verdere toelichting.
12. In deze sectie gaat het vooral over de methode van het moreel constructivisme, een benadering die, met en sinds de opkomst van Rawls’ werk, dominant is binnen de normatieve politieke theorie.
13. Deze opdeling tussen ideaaltheorie en toegepaste theorie is een vertaling van het in het Engelse taalgebied gebruikte onderscheid tussen *ideal theory* en *nonideal theory*.
14. Sommige politiektheoretici onderscheiden nog een derde stap, waarbij principes worden getoetst door te kijken of de uitkomsten van de toepassing ervan in concrete gevallen overeenkomen met onze intuïties. Amartya Sen noemt dit *case-implication critique* (Sen, 1980). Rawls’ reflectieve evenwicht tussen principes van rechtvaardigheid en de uitwerking ervan in de reële samenleving is een vergelijkbare constructie. Deze derde stap valt te beschouwen als een soort van *feedback loop* in de theorieconstructie.
15. Voor deze discussie zie bijvoorbeeld Swift (2008), Stemplowska (2008), Robeyns (2008) en Valentini (2009).
16. Hiermee wil ik niet suggereren dat er eerder geen toegepast werk werd gedaan, integendeel. Denk aan het werk van Norman Daniels (1985) over rechtvaardige gezondheidszorg of het werk van Philippe Van Parijs (1995) over basisinkomen. Mijn punt is dat ideaaltheorie en toegepaste theorie nu meer in evenwicht zijn dan, zeg 20 jaar geleden.

Bibliografie

- Anderson, Elisabeth (1999). What Is the Point of Equality? *Ethics*, 109 (2), 287-337.
- Arneson, Richard (1989). Equality and Equal Opportunity for Welfare. *Philosophical Studies*, 56, 77-93.
- Arneson, Richard (2000). Luck Egalitarianism and Prioritarianism. *Ethics*, 110, 339-349.
- Berlin, Isaiah (1969). *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press.
- Buchanan, Allen (2004). *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, G.A. (1989). On the Currency of Egalitarian Justice. *Ethics*, 99 (4), 906-944.
- Collingwood, R.G. (1978). *An Autobiography*. Oxford: Oxford University Press. Original edition, 1939.
- Dahl, Robert A. (1956). *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Daniels, Norman (1985). *Just Health Care*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dryzek, John S., Honig, Bonnie & Phillips, Anne (2006). Introduction. In J.S. Dryzek, B. Honig & A. Phillips (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Dworkin, Ronald (2000). *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Fullinwider, Robert K. (1995). Citizenship, Individualism and Democratic Politics. *Ethics*, 105 (April), 497-515.
- Held, David (1987). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity.
- Kelly, Paul (2006). Political Theory – the State of the Art. *Politics*, 26 (1), 47-53.
- Kymlicka, Will (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (2002). *Contemporary Political Philosophy. An Introduction*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Leopold, David & Stears, Marc (2008). Introduction. In D. Leopold & M. Stears (Eds.), *Political Theory: Methods and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (1968). *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley (Calif.): California University Press.
- Lock, G.E. (1993). Normatieve Politicologie. In J. van Deth (Ed.), *Handboek politicologie*. Assen: Van Gorcum.
- McDermott, Daniel (2008). Analytical Political Philosophy. In D. Leopold and M. Stears (Eds.), *Political Theory: Methods and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- McKinnon, Catriona (Ed.) (2008). *Issues in Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Pettit, Philip (1999). *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press.

- Phillips, Anne (2004). Defending Equality of Outcome. *The Journal of Political Philosophy*, 12 (1), 1-19.
- Pierik, Roland (2006). Reparations for Luck Egalitarians. *The Journal of Social Philosophy*, 37 (3), 423-440.
- Pierik, Roland (2007). Het egalitarisme tussen gelijk burgerschap en gelijke omstandigheden. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, 99 (1), 16-33.
- Pierik, Roland & Robeyns, Ingrid (2007). Resources versus Capabilities: Social Endowments in Egalitarian Theory. *Political Studies*, 55 (1), 133-152.
- Pogge, Thomas (2007). *World Poverty and Human Rights*. 2nd edition. Oxford: Polity Press.
- Popper, Karl R. (1972). *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. 4th rev. ed. London: Routledge and Kegan Paul.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York, London: Simon & Schuster.
- Rawls, John (1993). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rawls, John (1999a). *A Theory of Justice*. rev. ed. Oxford: Oxford University Press. Original edition, 1971.
- Rawls, John (1999b). *The Law of Peoples*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rawls, John (2001). *Justice as Fairness: A Restatement*. Edited by E. Kelly. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Robeyns, Ingrid (2008). Ideal Theory in Theory and Practice. *Social Theory and Practice*, 34 (3), 341-362.
- Scheffler, Samuel (2003). What is Egalitarianism? *Philosophy & Public Affairs*, 31 (1), 5-39.
- Sen, Amartya (1980). Equality of What? In S. Darwall (Ed.), *Equal Freedom. Selected Tanner Lectures on Human Values*. Michigan: Michigan University Press.
- Stemplowska, Zofia (2008). What's Ideal About Ideal Theory? *Social Theory and Practice*, 34 (3), 319-340.
- Swift, Adam (2001). *Political Philosophy: A Beginner's Guide for Students and Politicians*. Cambridge: Polity.
- Swift, Adam (2008). The Value of Philosophy in Nonideal Circumstances. *Social Theory and Practice*, 34 (3), 363-387.
- Swift, Adam & White, Stuart (2008). Political Theory, Social Sciences and Real Politics. In D. Leopold & M. Stears (Eds.), *Political Theory: Methods and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Valentini, Laura (2009). On the Apparent Paradox of Ideal Theory. *Journal of Political Philosophy*, 17 (3), 332-355.
- Van der Burg, Wibren & Pierik, Roland (2003). John Rawls: de filosoof van de liberaal-democratische verzorgingsstaat. *Nederlands Juristenblad*, 18, 914-919.
- Van Parijs, Philippe (1995). *Real Freedom for All. What (if Anything) Can Justify Capitalism?* Oxford: Clarendon Press.

- Walzer, Michael (1983). *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books.
- Wenar, Leif (2008). Property Rights and the Resource Curse. *Philosophy & Public Affairs*, 36 (1), 2-32.
- Young, Iris Marion (2001). Equality of Whom? Social Groups and Judgments of Injustice. *Journal of Political Philosophy*, 9 (1), 1-18.
- Young, Iris Marion (2005). Responsibility and Global Justice. *Journal of Political Philosophy*, 12 (4), 365-388.